

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, martius, 1886.

(A presbyteri választások és a pártok viszonya a franciaországi reformált egyházban; a kibékülés kevésbé lehetséges mint valaha. — A protestans történelmi könyvtár új berendezése. — A vallási tudományok tanfolyamának megkezdése a Sorbonne tanintézetében berendezett felsőbb tudományos előadásoknál.)

Szerkesztő ur!

A franciaországi reformált egyházban a presbyteriumokban és consistoriumokban az új választások február 14-én végrehajtottak. Az eredmény nem sokban változtatta meg az előbbi viszonyokat. Azt lehet mondani, hogy számra az orthodoxok és szabadelvűek annyian vannak, a menyinyien voltak. Ha némely szabadelvű ekklézsiák azt tapasztalhatták, hogy kebelükben az orthodox szavazatok száma szaporodott, de némely orthodox ekklézsiák szavazó urnáikban sokkal több szabadelvű szavazatot találtak, mint a megelőző választások alkalmával, körülbelől mindenik megtartotta azt az állást, a hol ez előtt három évvel volt. Az eredmények legkiválóbbika kétségkívül az, melyet a szabadelvűek Párisban az oratoir-i központi ekklézsiában értek el, a hol egyébiránt az utóbbi választások alkalmával is többségben voltak. De ez évben a szabadelvűek győzelme annyival feltünőbb, mert most még inkább el akarták tőlük csikarni, mint más-kor; sőt mondhatnám, hogy az orthodoxok minden áron el akarták csikarni s ezért minden módot felhasználtak. Mindezek ellenére a szabadelvűeknek nagyobb többsége volt, mint az 1883. évi választásnál.

A béke tehát egy választási szakra biztosítva van az oratoiri nagy és szép ekklézsiában. Némely jelekből azt lehet következtetni, hogy az orthodoxokat némileg leverte ez a vereség, a melyre éppen nem számítottak; mert úgy látszik, hogy a győzelmet az utolsó pillanatig magokénak hitték. Biztos forrásból tudom, hogy a szabadelvűek most már követelni fogják mindazokat a jogokat a béke helyreállítására, a melyeket 1883. óta nem használtak fel. Egyebek között követelni fogják, hogy havonként két szabadelvű predikatio tartassék az eddigi egy helyett, s Vigié ur mellé egy káplánt tesznek. A szabadelvű dekánok száma is tetemesen gyarapodni fog. Szóval, a szabadelvűek át kezdik látni, hogy csalódtak, midőn jogaikat erőlyesebben nem követelték, most már a szelidséget férfias erőlyel szándékoznak párosítani. Ez kötetességök is.

A párisi többi ekkkléziákban az orthodoxok nagytöbbségben voltak. Ezt a tényt könnyen ki lehet magyarázni abból, hogy a szabadelvűek egész tevékenységöket a főekkléziába öszpontosították, s mert a más ekkkléziákban éppen nincsenek szabadelvű papok, s az orthodox propagandának szabad tere volt; ezen kívül némely külvárosi ekkkléziák szegények, az orthodoxoknak pedig van pénzök, ily ekkkléziákban; kezökben van a hatalom. Ugy tudom, hogy a szabadelvű választmány arra törekszik, hogy például a Pentemonti szép és értelmes ekkkléziába egy szabaélvű papot helyezzen be hivatalosan.

Ezek szerint általán azt lehet mondani, hogy a francia reformált egyházban a választások 1886-ban olyanok voltak, mint 1883-ban. Ez azt teszi-e, hogy az egyház viszonyaiban nem volt semmi észrevehető változás? S az a jellemzés, melyet ezelőtt három évvel adtak, most is talál? Valójában nem! A három évi időszak rövid ugyan, de ritkán történik, hogy némi politikai, irodalmi, egyházi, sőt társadalmi változást ne idézzen elé. A hirtelen s annál fogva felületesen vizsgáló talán nem veheti észre e változásokat vagy hanyatlásnak nézheti azokat, holott valóságos haladások. Ellenben a gondos vizsgálódó, ki az egészet át tudja látni s a tények mélyébe hatol, könnyen oly pontokat lát meg, a melyek lényegesen megkülönböztetik a jelen viszonyokat az előbbiektől. Világos, például, hogy jelen egyházi szervezetünk s az államtól való függésünk mellett, ha valaki a február 14-iki választások eredményét megítélni akarná, azt mondaná, hogy a francia reformált egyházban nincsen semmi változás; a szabadelvűek és orthodoxok ereje körülbelől még mindig egyenlő és most is folytatják eddigi meddő küzdelmököt és vitájakat. A ki így ítélne, azt mutatná, hogy a való tényállást csak részben ismeri s csak felületesen lát.

Való, hogy az inkább vagy kevésbé meddő viták még most is megújulnak koronként a két párt közt. Való, hogy a küzdelem ma is élénk, sőt néha éles is, kivált a választások idején, s talán még sokáig ilyen lesz. Azonban ezek a küzdelmek és viták többé nem permanensek, s kivált alakjukra lényegesen megváltoztak; hogy irodalmi nyelven szóljak, illedelmes fegyverekkel foly a harc. Az orthodoxia, mely nem válogatta a szavakat, nagyon megszelidítette nyelvét; most már a pártnak csak „enfants perdus-i“ beszélnek nyersen. A vitának nem csak modora, de tárgya is megváltozott, a vita dogmatikus voltából egészen egyházivá lett. A lapokban vagy könyvekben ritkán találunk oly tekintetbe vehető vitát, mely kizárólag a dogma terén mozogna. A dogmák terét 25 év alatt annyira összekuszálták; s a vita a szabadelvűek és orthodoxok közt oly élénk volt, hogy a tárgyát már kimerítettnek tekinthetjük. Az orthodoxok meggyőzetvén, lanyhán védik magokat; a szabadelvűek pedig kifáradván abból, hogy újból felelevenítsék, a mit már százszor is bebizonyítottak, nem veszik többé tekintetbe az orthodoxok üres ismétlését. Így a doctrinak felett való vita táplálék hiányában elalszik.

De abból, hogy a béke a főbb pontot illetőleg látszólag helyreállott, még nem következett, hogy a két párt egészen kibékült,

miként ezt némely szabadelvűek — sőt az orthodoxok közül is sokan himni látszanak. Ezek a becsületes szívű, őszinte emberek óhaj-tásaikat, reményeiket rövid időn megvalósulandó tényeknek tekintik. Elfeledik, hogy a tekintély emberei mindig ta'álnak biztos módot arra, hogy kizárhassák azokat, a kiket ki akarnak zární. Ezért őszpontosította az orthodoxia minden erejét csupán az egyházi térre. Ma a vita csak e kérdés körül forog: A francia reformált egyház hitfelekezeti egyház-e? Az! felelik az orthodoxok s e határozott állítások alapján a szabadelvűek elébe egy hitvallást tártanak, melyet egy korábbi zsinat csekély többsége dolgozott ki. És mivel a szabadelvűek határozottan vonakodnak elismerni, hogy egyházuk hitfelekezeti, és megtagadják a hitvallásnak, melyet velök alá akarnak íratni, az érvényességét, azt állítják rólok, hogy nem tagjai a reformált egyháznak. És mivel a zsinat határozatait a kormány még nem erősítette meg, a szabadelvűek nem igen veszik számba az ellenök kimondott kizárásokat. Ez azt mutatja, hogy az egyesülés a pártok közt nem történik meg oly hamar, mint némelyek remélték. Azt hiszem, biztosan állithatom, miszerint néhány hónap óta, a legoptimistábbak is elvesztették e tekintetben utolsó reménységöket is. Mult évi octóberben, mikor a nantési edictum visszavonásának százas évfordulóját ünnepeltük, szívünkéből örvendettünk, mert láttuk, hogy a protestantizmus különböző árnyalatai kezét szorítottak egymással s testvéries érzelmekkel egyesültek. Azt mondtuk, hogy a béke meg lesz, hogy meg lett, és a francia nagy reformált egyház egyesült erővel biztosan haladhat azon nemes szellemek meghódítására, kik az igazságot óhajtják. Fájdalom, ez a szép gejedelem nem élte tul az eseményt, mely előidézte. Rövid idő alatt mindenki a particularis egyháza felé vezető utra tért, s nem akarta, hogy egy más egyház hiveivel öszszetéveszszék. Csakhamar a közelebről történt választásokra kezdettek készülni, és a küzdelem, mindenik oly egyházban, hol a két párt szemben állott, még sem volt kevésbbé élénk.

Kiválóan az mutatja, hogy a két pártnak, melyre a francia reformált egyház most oszolja van, az egyesülését nem lehet várni, hogy az állam és egyház megválásának esetére mindenik párt külön készül és szervezkedik: az orthodoxoknak meg van előkészítő iskolájok oly fiatal emberek számára, kik papi pályára szánják magokat; a szabadelvűeknek is van; sőt azt lehet mondani, hogy mindenik pártnak meg van a maga theologiai fakultása; mindeniknek van központi pénztára, hogy papjait és ekklezsiáit segedelmezze. Ha az orthodoxoknak meg van hivatalos zsinatjok; a szabadelvűeknek meg vannak papi gyűléseik, melyeket egész Franciaországban szerveztek. Ha a zsinatok hitczikelyeket állítanak meg és adnak ki; a szabadelvű társulatok is adnak ki szabályrendeleteket. Egy szóval mindenik párt arra munkál, hogy saját szervezete legyen. Mig a concordatum érvényben lesz, egynek látszanak; de azon a napon, melyen a kapocs, mely most az államhoz fűzi, megszakad, mindenik saját útjára tér, ha az orthodoxok nem hagynak fel egy, oly zsinat esz-

méjével, mely teljhatalommal állithasson meg kötelező hitcikkelyeket, s ha nem szorítkoznak csak közigazgatási zsinatra. Ez esetben a kibékülés lehetséges lenne, mert a szabadelvűek soha sem idegenkedtek a közigazgatási és kormányzó zsinat eszméjétől. De azt nem lehet hinni, hogy az orthodoxok lemondjanak arról, hogy a zsinat a dogma ügyekben teljhatalmu ne legyen. Ezért hiszem én is, hogy a francia reformált egyház az államtól való elválása után kétfelé válik.

Ezen lehető különválás esetén igen természetesen két kérdés keletkezik; az egyik: vajjon a különválás a francia protestantizmusnak kárára lesz-e és nem gyengíti-e? Nem szenved kétséget, hogy a francia protestánsoknak két külön testületté való szakadása általában kellemetlen ne lenne. Elvitathatatlan, hogy sokkal jobb lett volna, ha szorosán egyesülten egy compact egészet alkottak volna; így kifelé nagyobb hatások lett volna; számok csekély volta is követeli az öszszetartást, hogy terjeszkedési törekvésök hathatósabb legyen; hisz e tekintetben most is fel szokták ellenük hozni meghasonlásukat. Mindazonáltal nem kell nagyitanunk a veszélyt, mely a protestantizmust a különválás után érné, mert a veszély inkább csak látszó, mintsem valószínű. Korábban ismertettem, hogy minő módokon iparkodik mindenik fél propagandát csinálni. A szabadelvűek inkább az értelmes és művelt katolikusokra törekszenek hatni, az ilyenektől nem lehet várni, hogy szemünkre vessék a vallási nézetekben való eltéréseinket; tudják, hogy ez oly tér, melyen az egyformaságot nem lehet megvalósítani, mert az a hit dolga a szó valódi értelmében; és éppen azért jönnek mi hozzánk, hogy lelkiismeretök szabadságát és önállóságát megvédelmezzék. Az orthodoxia más téren működik: a köznépre hat, mely valamely okból nem talál megnyugvást a katholicizmusban s ezért a protestantizmus felé fordul. De a kiket ezek közül az orthodoxia megtérít, nem is gondolnak a protestánsok közt való meghasonlásra; kevés különbséget találnak az orthodox protestáns és a katolikus hitcikkelyek közt, az egyedüli különbség az isteni tisztelet tartásának módja. Tehát csak a vakbuzgó klerikálisok, meg a közönbösek fognak kiabálni a meghasonlásért.

A protestáns eszméknek bár lassu, de valódi és érezhető hatása a két párt különválása után is megmarad, s ez a fődolog, sőt nekem úgy tetszik, hogy bizonyos tekintetben az elválás még élénkbbé teszi a protestantizmus működését azon verseny által, mely a két egyház közt keletkezni fog. Mely verseny már is észrevehető a két fél által teremtett és fentartott intézetekben. Ez pedig még csak az első fellépés; bizonyos, hogy az elválás megtörténte után új válsalatok követik a meglevőket. E szerint bár azok közé tartozom, kik fájlalják a meghasonlást, mégis teljesen bizom a francia reformált életrealóságában s teljesen bizom annak jövőjében.

A második kérdés, mely hasonlóan természetesen felmerül az: ha vajjon a két alakulandó egyház nem lesz-e egymásnak ellensége? S vajjon egyet fognak-e érteni abban, hogy például a régi reformált

egyház valamely nagy ünnepét közösen megüljék, miként ez október 18-án 1885-ben a nantesi edictum visszavonásának százas ünnepélyénél történt? Való, hogy nem tudom, hogy minő viszontagságokon kell átmenni a leendő egyháznak; nem tudom, hogy Isten minő megpróbáltatást vagy dicsőséget tart fenn számára; de a mult példát mutat nekünk arra, hogy a protestansok minő magatartást fognak tanusítani jövőben is történelmök ünnepélyes, kivételes esetekben. A mult ugyanis azt mutatja, hogy a protestansok dogmatikai és egyházi különböző nézeteik mellett is mindig együtt tudtak felbuzdulni, midőn közös történelmök valamely nagy tényét meg kellett ünnepelni. Ilyenekül csak a május 29-én 1859-ben a francia protestantizmus szervezkedésének három százas ünnepének megületesét, és a mult évi ünnepet idézem. Nincs semmi kétségem a jövőben, kiválőbb pontokban a jövő nem fog különbözni a multtól. Hisz a francia protestansoknak, bár hogyan is, három százas közös történelmök van, melyet magokénak követelnek, melyet szeretnek s a melyre büszkéek. Atyáik egyek voltak s azok hagyományait mindnyájan értékesíteni akarják; mindenik a maga módja szerint, de mindenik azzal az óhajással és akarral, hogy az virágozzék.

És ha valaki annak törvényes bírását elvitatni, vagy szabad használati jogát korlátozni akarná, mint egy ember állana az ellenséggel szembe, bár ki legyen is az. Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy a francia protestansok a köztök levő solidaritást még jobban fogják érzni, mikor az állam támogatására nem számíthatnak. És ha a két párt két külön egyházat alkot, még több okok lesz békében élni. Mindenik intézheti saját ügyeit; mindenki ahoz csatlakozhatik, a melyik leginkább megfelel aspiratiójának. Nem lesz ok arra, hogy a belháboru, ugy miként most, folyon. Hogy mindennapias kifejezést használjak, ugy lesznek, mint két szomszéd, a kik nem laknak egy lakrészben; mindenik saját dolgával foglalkozik, a nélkül, hogy a másikéba elegyedjék, jó egyetértésben fognak élni, sőt gyakran egymásnak szolgálatokat is tesznek.

Az eddigiek szerint tehát, a legutóbbi választások nem tüntetnek fel semmi számbavehető változást a két pártnak, melyre jelenleg a francia reformált oszlás szakadva van, számszerinti erejének viszonyaiban. Az egyházban a helyzet anynyiban változott, hogy a dogmai küzdelem egyháziává változott. A polemianak megváltozván tárgya, jellege is megváltozott s kevésbé heves lett. Minden azt mutatja, hogy a két párt a helyett, hogy egykor egyesülni törekednék, arra iparkodik, hogy két különböző egyházat alkosson. Jobb lett volna a francia reformált egyház régi jó hírnevére, hogy másképen történjék; de ezt így hozza magával a szabadság; s a protestantizmus nem szenved általa és nagy alkalmakkal a protestansok bizonyosan mindig tudni fognak egyesülni, hogy együtt imádják atyáik Istenét.

Levellem már is nagyon hosszúra nyult; bevégezésül csak néhány érdekes ujságot közlök.

— Február 1-én nyitották meg a francia pretestans könyvtár új termét. Ez ideig az a könyvtár a Vendome téren 16. szám alatt volt elhelyezve, egy sötét s nagyon kicsiny helyiségben. Elnöke Schicker urnak áldozata nyomán most már fényesen van beállítva Saint Péres utczában 54. szám alatt. Az elnök a helyiséget, melyet vett, a francia reformált egyháznak adta. A könyvtár dolgozó szobája nagyon terjedelmes, igen jól be van rendezve s kiválóan van világítva kettős üveg fedéllel. Ettől egy kemény kőfal választja el azt a szobát, a melyben vas szekrényekben a kéziratok s a ritka és becses könyvek vannak elhelyezve, kevés oly könyvtár van, a mely ilyen jól lenne biztosítva a tűz és a tolvajok ellen. Az elővigyázat azonban nem felesleges, mert, a miként korábban már mondtam, e könyvtár a protestantizmus történelmének valódi kincseit foglalja magába. A megnyitás napján a dolgozók nagy öröme az hirdettetett ki, hogy a könyvtár ezután egy héten négy nap lesz nyitva. A francia protestantizmus nem méltányolhatja eléggé Schicker ur hasznos szolgálatait.

— Azt hiszem, hogy már a múlt évben megemlítettem, hogy a katolikus theologiai fakultás eltörlésével, az egy hasonló tanítással fog pótoltatni, és ez a Sorbonne tanintézetben berendezett magasabb tudományos tanítással fog kapcsolatba hozatni. A ministeri rendelet, mely e tanítást „Section des Sciences religieuses“ — a vallás tudományok osztálya — szervezi, január végén jelent meg, és a tanfolyam martius 1-én kezdődött meg. Ez egy valószínűség nagy lépés a theologiai tanítás secularizációjára; katolikus szempontból valóságos esemény, a mely az egyház határozatainak hódoló lelkekre nagyon kellemetlen. A klerikális lapok eléggé is jajgattak, mikor a ministeri határozat tudomásokra jött; haragjuk tetőfokra hágott, midőn látták, hogy minő embereket választottak e tanításra. A tanároknak csaknem fele protestans, s nem csak protestansok, sőt éppen papok, kettő egyszersmind tanár a protestans theologiai fakultáson. A legismeretesebb nevek közül idézem Reville urat, a ki tanár a College de France ban, fiát Reville Jánost, Sabatier és Marsebieau urakat, kik tanárok a protestans theologiai fakultáson, stb. sőt úgy tetszik, hogy ha merészelték volna, csak protestansokat hívtak volna meg. De hogyan történt ez a részrehajlónak mondható választás? Az oka egyszerű: a miniszter mindent megtett, hogy oly katolikus papokat és tudósokat kapjon, a kik a tanítást elvállalják. Mindazok, a kiket felszólított, kereken megtagadták. Ezt könnyű megérteni. A katholicizmus elvileg ellenzi a vallásos oktatásnak tudományos módon való neutralis tanítását is. S mert a Sorbonne tanintézetben nyújtott tanítás kizárólag tudományos, történelmi, tárgyi-lagosan bíráló, s teljesen mellőzi a dogmát, a mely az egyes egyházak dolga. Szóval a vallás történelem eredetének tanulmányozása, a legszélső keleten kezdve, a budhizmuson, brahmanizmuson stb. keresztül s a kereszténységgel végződik. És éppen a katolikus elv és az állam által berendezett világi tanítás elvének összszférhetlensége miatt tartják az ultramontánok a Section des Sciences re-

ligieuses szervezését vallás ellenes propagandának. Ez a kifogás és hibáztatás magában összeesik, ha meggondoljuk, hogy a tanfolyam nem nyilvános, csak azok hallgatják, a kik beiratkoznak s kötelezik magokat, hogy azokra eljárnak s dolgoznak. Ebből látszik, hogy az nem lesz heves szenvedélyeknek és tüzes propagandának tüzhelye, hanem egyszerűen a tudomány tanyája; de a katholikuskoknak így sem kell.

CHARRUAUD.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Pozsonyban kiadva megjelent az Orbók Mór által szerkesztett „Pædagogiai plutarch“ 3-ik és 4-ik (kettős) füzeté. E füzet is ép oly diszesen van kiállítva, mint az előbbiek, s gazdag tartalommal. Dr. Kiss Áron Gönczynek életrajzát közli egy iv terjedelemben. Gönczy életéből oly érdekes adatokat sorol fel, melyek eddig teljesen ismeretlenek voltak a szakközönség előtt. — Tóth Józsefnek, a „minta-tanfelügyelőnek“ életrajzát György Aladár mutatja be kedves stylussal, vonzó előadásban. — Még a következő életrajzokat találjuk e füzetben: Oláh Miklós volt esztergomi érsekét. Dr. Márki S.-tól. Mayer Istvánét (dr. Pápaítól), Weisz Bernát Ferenczét (Böngérfitől), Fellenbergét (dr. Zsengeritől), Wimmerét Ebenspangertől) s a V. Szabó Jánosét (dr. Kökösitől.) Egy füzet ára 20 kr. Kettős füzeté 40 kr. Előfizethetni a kiadónál, Drottlerff Rezsónél Pozsonyban: 5 füzetre 1 firttal, 10 füzetre 2 firttal. Az egész mű 30 füzetre van tervezve. Melegen ajánljuk az életrevaló vállalatot a szakközönség figyelmébe.

KÜLÖNFÉLÉK.

Főt. Ferencz József püspök és neje Gyergyai Anna alapítványa. Mélt. és Főt. Ferencz József püspök s királyi tanácsos és neje Gyergyai Anna ő Nagysága f. év elején elhalt kedves Anna leányuk emlékéért egy szép alapítvánnyal örökitették meg kolozsvári ekklézsiánkban. Itt közöljük egész terjedelmében az alapítvány-levelet, a szülői kegyelet és keresztény vallásos érzés e megható nyilatkozatát. Vajha mások is ily nemes jótéteményben keresnének a szomorúságban vigasztalást! Az alapítvány-levél a következő:

Tiszteletes szent ekklézsia! . . .

A végére mehetetlen isteni bölcsesség úgy akarta, hogy egy kedves leányunkat f. évi januárius hó 11-én a halál szülői karjaink közül kiragadja.

Azt a mély fájdalmat, melyet elvesztése felett érezünk, enyhíteni véljük, ha kedves emlékért, mely szívünkbeől kitörölhetetlen, legalább kicsiny egyházunkban is megörökítjük.

E czélből elhatároztuk, hogy kolozsvári anyaekklézsiánk, jelesen ennek leányiskolája számára, melynek kedves leányunk is egy pár évig növendéke volt, egy 100 frtos szerény alapítványt teszünk.

Midőn ezen egy száz firt alapítványt készpénzben jelen soraink mellé zárnók, ahoz a következő feltételeket kötjük: